

Norske ord!

Av Olav Aukrust

Norske ord!

De som enno løyneleg gror
over alle vidanvangar
i mitt fedreland og fangar
glans og kraft av sol og jord,
blod i barm som bær i berg,
eld or Norigs folkemerg;
de tarv ingor natt meir fæle, –
dykk me vil den høgste sæle –
dykk skal *ånd* gje' munn og mæle!
Meir og meir!
Sjå det trengst at fleir' og fleir'
no i både by og dalar
ikkje lenger skriv og talar
berre *um* og *for* det norske –
nei, – men *av* og *på* det norske!
Heitt oss djupt i bringa brenn
uforløyste lengslur enn:
visst hev Norig eld å nøre,
strid å reise, sak å føre!
Vere gull på tavl-bord,
gjere jarteigns verk på jord, –
lyse *enn* med glans av nord –
norske ord!

Her etter *Dikt i samling* (1954).

I dette nummeret:

Sverre Johnsen:	Sanningsdyljing i målvitskapen	s. 2
Klaus Johan Myrvoll:	Ordbøker og målnormer	s. 3
Rolf Theil:	Samisk målsoga	s. 4
Lars Bjarne Marøy:	Målreisingsviljen åt Halldor O. Opedal	s. 5
Anders Moe:	Denne boki byrjar ikkje godt	s. 7
Ronny Spaans:	Joost van der Vandel – kunstmålaren i poesien	s. 8
K. E. Steffens	I toppsjiktet som skapande og original tenkjar	s. 10
Lars Bjarne Marøy:	Ein nasjonal aristokrat	s. 11
Anders Moe:	Kvar var manuskonsulentent?	s. 13
Jon Bleie:	Korleis eg vart bokven	s. 14
Johannes Gjerdåker:	Båe sidor no (attdikting)	s. 15
Ole Jakob Totland:	Eit dikt frå ufredsåri	s. 16

Sanningsdyljing i målvitskapen

Av Sverre Johnsen

I sidste utgåva av Språknytt (3-4/2002) skriv hann Helge Sandøy, høglerar i norderlendsk målvitskap på vitskaps-skulen i Bjørgvin, um korso talemålet hev brigdt seg hjå den sidste ættliden. Det er inkje å segja på det reint røynelege i utgreidingi hans, for det skal då litt til å gjeva range opplysingar um kvat folk segjer no til dags. Meir forvitnelegt er det å sjå på korso hann tyder ut desse brigdi. Flestalle dømi hann gjev, kann tydast ut med at dei er påverka frå bymålet, som i sin tur er påverka frå Oslo-målet, som meir og meir vert ei attgjeving av bokmålet. Eg skal gjeva nokre døme. Hann nemner til dømes at eit skil millom *de* og *dåkke* kverv burt for berre *dåkke*. Det kann henda at detta berre hev hendt etter eget påfynster, men når me veit at det same skilet hev kvorvet burt på Austlandet, til dømes dramnsmaal *di – dere* til berre *dere*, og at det er heilt likt skipnaden i bokmålet, so er det i minsto ein god gjetnad at det er bokmålsskipnaden som hev spreidt seg. Men det nemner hann Helge ikkje. Sameleides, når hann nemner at trondheimsmålet hev gjenget frå å lyda *alle marken*, *alle visan* til berre *markan/visan*, so er det berre eit prov på at «enkle grammatiske løysingar sigrar over dei meir innvikla». Detta er nokot som rid den norske målvitskapen som ei mara for tidi; alt er på veg mot det «enkle», og alt det tungvinne er dømt til å dauda. Men kvat som er «enkelt», og kvat som er for tungvint, det er mesta uråd å segja ålment. Då eg voks upp sagde me *en jente* og *gutter å jenter*. Det er klårt at det er ein lettare skipnad en det gamle *i jente* og *guttar å jenter*, men er det trongen etter det «enkle» som hev ført til det nye talemålet? Me skal ikkje sjå lenger en til bokmålet skal me finna den same skipnaden, *en jente*, *gutter og jenter*. Det er med andre ord berre ei etteraping av bokmålet. Sumstaden på Austlandet segjer dei *fater* og *huser* i mangtal til *eit fat* og *eit hus*. Og då skulde me tru at vegen låg open til at dei skulde byrja å segja **en fat* og **en hus*, men det hev ikkje hendt nokon staden. Grunnen er greid, for det heiter ikkje det i bokmål, må vita. Difor er det bokmålsskipnaden med *markene* og *visene* som hev spreidt seg til trondheimsmål. At det heiter *-an* og ikkje *-ene*, er greidt å tyda ut. For me lyt huga på at ein sams målskipnad ikkje treng å tyda at det læt likt. Når bokmål

Helge Sandøy

hev *guttene*, *markene* og *visene*, so vert trondheimsmål *gutan*, *marken* og *visan* til berre *-an*, so at me fær eit fullt samsvar (trondheimsmål *-an* = bokmål *-ene*). Dei som les detta no kjem vel til å segja at detta synest å vera sjølvsgagt. Men hann Helge Sandøy nemner det ikkje. I heile stykkjet hans er ikkje ordet *bokmål* nemnt nokon stad! Og det vert mesta løjjelegt når hann segjer at «Interessant er det å sjå at i blandingsmålet som utviklar seg slike stader [= gamle stasjonsbyar og nye sentrum], dukkar same draga opp», som var alt saman ei stor gåta. Grunnen til at dei same dragi kjem upp, er rett og slett at alle hev same kjelda, bokmålet. Og når hann kjem til dei store bymåli vert det litt å stussa på. For dei måli au hev «teke opp nye drag», t.d. at dei segjer *hestene* for *hesta* i Oslo, og *klær* for *kler* i Bjørgvin. Grunnen er at «dei nye bymåla har måtta kompromisse ein del». Men kvar dei hev teket desse nye skapi, og hokken dei hev møtt på halvvegen (eller «kompromissa med» på sandøysk), nei det vert usagt. Kvifor? Kvifor segjer hann aldri at det kjem frå bokmålet?

I neste bolken gjev hann so svaret på kvifor slike brigde hender. Det er for di at samfundet hev gjenget frå å vera samna i «bydelar og enkeltbygder» til større «einingar». Serleg nemner hann at skulane vart «interkommunale» og «sentrale», nokot som «har vore ein katalysator for språkendingane». Detta kallar dei «regionalisering». Men tyder det ut dei dømi hann sjølv hev gjevet? Hokken er det Oslo-ungdomen hev møtt på skulen som gjorde at dei gjekk frå å segja *hesta* til å segja *hestene*? I heile Oslo og i bygdene nord og aust segjer dei *hesta*, og i vest og sud-aust segjer dei *hestane/hestene*. Ikkje hev dei gjenget på same skule

hokke det er, so kvar elles en frå bokmålet skal detta skapet koma? Og trondheimsmål *markan*? Når dei sagde *marken* fyrr, og alle bygdene ikring skil millom *markene* og *visone* på same visi som i Trondheim, kvifor skulde dei so brigda på det? Og når det gamle i bygdi mi og i alle bygdene ved oss var *hestene*, kvifor skulde me unge byrja å segja *hestene* då? Det er for di at møte bygdemillom ikkje er det som er drivkrafti attum målbrigdi, men bymåli. Og bymåli, ja dei legg seg etter det rådande skriftmålet, bokmålet. Og for di det tek tid å ganga frå bokmålet gjennom bymålet til bygdemålet, so vert det ikkje samsvar millom desse måli. Når folkemålet i bygdi mi er å segja *påsan*, so kjem det av at det var det vanlege folkemålet i Oslo for nokre år sidan. No byrjar dei unge å segja *posen*, radt for di det er det som hev voret folkemålet i Oslo dei sidste åri. Eg hev aldri høyrnt nokon unge folk i Oslo segja *påsan*, men heime er det vanlegt enno. Og når både formene vik frå det gamle *påsan*, so segjer det seg sjølv at dei nye kjem frå Oslo.

So kann hann spyrja seg kvifor hann Helge Sandøy ikkje nemner nokot av detta som eg tykkjer ligg framme i dagen. Når hann er høglerar i norderlendsk målvitskap, so skulde det vera utenkjelegt at hann rett og slett ikkje hev skyna det. Det må helder vera at hann ser det, men hann vil av einkvan grunnen ikkje at det kjem ut. Kvifor ikkje? Kann henda er det målsyni hans som gjev svaret. Hann Helge skriv ein slags samnorsk-nynorsk, full av «folkelege former», dei kallar. Og mange av desse formene er dei som radt spreider seg yver landet og skuver ut dei gamle formene som landsmålet er tufta på. Og jamvel um det er klårt for dei fleste at storluten av desse «folkelege formene» kjem frå bokmålet og bokmålpåverka bymål, so fær hann aldri ein samnorsk-nynorskar til å ganga ved det. For ligg grunnlaget i det dei skriv i bokmål, då fell heile grunnlaget deira til å skriva nynorsk burt. Og difor kann hann ikkje segja i ei utgreiding um slike former at dei kjem frå bokmålet. Men her ligg det ein stor fære. Det er einn ting å hava ei målsyn, men når ei vitskapleg utgreiding vert sterkt lita av det på den måten at røynelege sanningar ikkje kann koma fram for di dei gjeng imot den målsideologien hann hev, då er me sanneleg i store vanskar.